

УДК 338.43

О. І. Дудка,
аспірант, Академія муніципального управління

МЕХАНІЗМ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ

O. Dudka,
postgraduate student, Academy of Municipal Administration

MECHANISM OF STATE REGULATION OF THE AGRICULTURAL SECTOR

Визначено ефективний механізм державного регулювання аграрного сектора. Уточнено економічну сутність понятійного апарату щодо категорії "механізм державного регулювання аграрного сектора". Сформульовано стратегічні цілі та завдання державного регулювання аграрного сектора. Встановлено, що обов'язковою умовою ефективності функціонування механізму державного регулювання є дотримання принципів реалізації стратегічного розвитку аграрного сектора.

It determines the effectiveness of the mechanism of state regulation of agrarian sector. It clarified the economic substance of the conceptual apparatus of category "mechanism of state regulation of the agricultural sector." Formulated the strategic goals and objectives of state regulation of agrarian sector. It was found that the prerequisite for the functioning of the mechanism of state regulation is the adherence to the principles of the strategic development of the agricultural sector.

Ключові слова: аграрна політика, аграрний сектор, державне регулювання, ринкова економіка, ринкові важелі.

Key words: agricultural politics, agricultural sector, government regulation, market economy, market leverage.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

В економічній науці державу необхідно розглядати як основний інститут ринкової економіки, який бере участь у господарській діяльності людини. Головною особливістю держави як ринкового інституту є наявність переважного права перед суб'єктами ринку впливу на соціально-економічні процеси в економіці, захисту інтересів власників і підприємців.

Визначення економічної ролі держави в умовах ринкової економіки є фундаментальним питанням в теорії державного регулювання, тим більше воно стало більш значущим у сучасних умовах фінансово-економічної кризи. Під впливом, яких потрібна переоцінка ефективності прийнятих державних заходів і діяльності уряду країни. Сформована соціально-економічна ситуація вказує на те, що роль держави не є фіксованою в часі, а схильна до трансформації та адаптації до макро- і мікро-економічних змін.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ПУБЛІКАЦІЙ

Вагомий внесок у дослідження проблем формування механізму державного регулювання аграрного сектору національної економіки зробили вітчизняні вчені такі, як Л.М. Васильєва, А.Д. Діброва, М.Х. Корецький, Ю.Я. Лузан, О.М. Шпичак та інші науковців. Проте проблеми формування ефективного механізму вивчені недостатньо глибоко, тому вимагають додаткових наукових досліджень, що і зумовило вибір теми наукової статті.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є визначення ефективного механізму державного регулювання аграрного сектора та уточнення економічної сутності понятійного апарату щодо категорії "механізм державного регулювання аграрного сектора".

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

В умовах, що склалися, основною метою державного регулювання аграрного сектора економіки є коригування економіки і запобігання кризовим явищам для ефективного функціонування ринкового механізму, забезпечуючи рівноправну конкуренцію, доступ до ресурсів та ринків збуту аграрних товаровиробників. Державне регулювання безпосередньо може впливати на процес відтворення в сільському господарстві, забезпечуючи умови для економічного зростання в сільсько-господарських підприємствах, стимулюючи впровадження інноваційних технологій і оновлення матеріально-технічної бази в АПК, тим самим вирішуючи проблеми не тільки економічного, але й соціального характеру. Напрями аграрної політики і величина впливу державних заходів визначаються масштабом соціально-економічних проблем в умовах кризи в конкретній ситуації і в певний час.

Незважаючи на ліберальні погляди, в економіці країн Євросоюзу і США діють ринкові та державні регулятори, функціонують сільськогосподарські підприє-

мства та їх об'єднання різних форм власності. Держава здійснює індикативне планування аграрної економіки і активну соціальну політику. Реалізована в цих країнах аграрна політика є соціально-орієнтованою моделлю ринкової економіки. Відповідно, наступним еволюційним етапом національної аграрної політики можливо повинен стати етап розвитку соціально-орієнтованого ринкового механізму з розвиненим державним протекціонізмом.

Васильєва Л.М. зазначає, що основна мета державного регулювання аграрної сфери полягає в усуненні або часткової ліквідації притаманних сільському господарству як її базового сектору, так званих провалів ринку внаслідок значних коливань обсягів виробництва та цінової кон'юнктури, що відбуваються під впливом зовнішніх факторів. Воно є невід'ємним і ефективним інструментом раціональної організації та розвитку агропромислового виробництва [1].

У теорії державного регулювання зазвичай виділяють три види економічного регулювання (державне, ринкове і корпоративне), від оптимального поєднання яких залежить взаємозв'язок різних рівнів державного регулювання і стабільне функціонування аграрного сектору економіки. У зв'язку з цим можна класифікувати за рівнями вертикального впливу державного регулювання на економічну систему АПК країни: макрорівень; мезорівень, включає регулювання галузей і підгалузей АПК, в цілому країни і регіонів; мікрорівень (аграрні підприємства).

В умовах системної кризи в аграрному секторі для підтримки соціально-економічної стабільності в сфері впливу держави повинні бути наступні об'єкти: розподіл капіталу і ресурсів; фінансово-кредитна система; платіжний і торговельний баланси; ціни і ціноутворення; ринкова конкуренція; зайнятість населення. Виходячи з цього, суть державної антикризової аграрної політики полягає:

- у запобігання кризовим явищам і усунення депресивної тенденції в аграрному секторі за рахунок розширення внутрішнього і зовнішнього ринків збуту, збільшення інвестицій в аграрне виробництво, впровадження нових технологій та оновлення матеріально-технічної бази;

- регулюванні конкурентних відносин і стримуванні зростання монополізації вітчизняного аграрного ринку;

- формуванні рівноправного конкурентного середовища на аграрних ринках;

- розвитку агробізнесу на селі і стимулювання його доступними кредитними ресурсами як на розвиток бізнесу, так і на поповнення оборотних коштів.

Звичайно, перераховані об'єкти і напрями державного регулювання відрізняються за своєю суттю, і охоплюють різні рівні аграрної політики. Досягнення балансу в їх розвитку і функціонуванні забезпечить успішне функціонування вітчизняного агробізнесу.

Державне регулювання аграрного сектору економіки є основним напрямом економічної політики держави, бо регулюється не тільки економіка, а й забезпечується продовольча безпека країни. Це особливо актуально в умовах членства України в СОТ.

Дослідження проблем державного регулювання аграрного сектору економіки дозволило виділити два

підходи в сучасній літературі: перший — регулювання виробництва (Діброва А.Д [3], Лузан Ю.Я. [5]); другий — регулювання ринку (Шпичак О.М. [6]; Корецький М.Х. [4]). На наш погляд, ці підходи є дещо односторонніми і не мають комплексного вирішення дисбалансу в розподілі ресурсів для аграрних підприємств, нестабільної кон'юнктури на ринку аграрного сектору і дефіциту фінансових ресурсів у сільськогосподарських підприємствах. Тільки реалізація комплексного підходу державної підтримки аграрного сектору дозволить досягти економічного зростання в аграрному виробництві.

Гайдук В.І. визначає, що "... одним з найважливіших умов, що забезпечують ефективне функціонування аграрного сектору, є наявність механізму регулювання процесів, що відбуваються в ньому. Механізм регулювання включає в себе ринковий механізм, а також механізм державного регулювання" [2].

На нашу думку, механізм державного регулювання аграрного сектору економіки — це спосіб дій суб'єкта регулювання заснований на базових функціях і принципах, що забезпечує за допомогою форм, методів і засобів ефективне функціонування системи державного регулювання для досягнення певної мети і вирішення протиріч. При цьому економічні функції держави визначають напрями її діяльності, завдання і цілі, а механізм державного регулювання забезпечує способи їх реалізації. До базових функцій органів державного регулювання розвитку аграрного сектору, на наш погляд, необхідно віднести: визначення мети, завдань і моделі розвитку, формування правил економічних взаємин і ведення агробізнесу, координація та контроль дотримання інтересів економічних суб'єктів, стимулювання і контроль економічних процесів.

При формуванні функцій державного регулювання аграрного сектору важливе значення необхідно надавати визначенню цілей, завдань і моделей їх виконання, бо від цього буде залежати стратегічний розвиток аграрної економіки та якість ліквідації системних проблем, негативних тенденцій накопичених за роки реформування аграрного сектору. Стратегічні цілі державного регулювання аграрного сектору повинні бути спрямовані на:

- розробку та затвердження правового підґрунтя розвитку аграрного сектору;

- визначення цілей розвитку аграрного сектору, спрямованих на ефективне використання виробничих ресурсів у ньому;

- вирівнювання сукупного попиту і сукупної пропозиції на продовольчому ринку;

- підтримання стабільної економічної ситуації в галузі;

- перерозподіл доходів, спрямованих на згладжування відмінностей в доходах сільськогосподарських виробників;

- захист внутрішнього продовольчого ринку;

- забезпечення і підтримання продовольчої безпеки в країні.

Для досягнення цілей та ефективного вирішення поставлених завдань державі необхідно визначити конкретні індикатори, які повинні відповідати певним критеріям:



Рис. 1. Модель механізму державного регулювання аграрного сектору економіки

- відображати конкретні бажані досягнення, а не способи їх реалізації;
- стимулювати розробку конкретних дій і бути досить детальними, щоб бути зрозумілими і вказувати чіткий напрям;
- бути кількісно вимірними, щоб можна було оцінювати ступінь їх досягнення;
- точки зростання повинні бути геометрично прогресивними, спрямованими на посилення економічного зростання;
- враховувати наявні ресурси;
- мати тимчасові обмеження виконання поставлених завдань.

Система цілей будується на баченні майбутнього, місії та стратегії. За термінами вони можуть поділятися на короткий термін до 3 років, середній термін від 3 до 5 років, тривалий термін від 5 років і більше. Особливо важливо виділити, бачення майбутнього — це елемент довгострокового планування розвитку і об'єкта регулювання, визначає різносторонній оптимістичний погляд на розвиток аграрного сектору в майбутньому і є основою тих завдань, виконання яких повинно бути визначено стратегічним планом. Бачення майбутнього, як і планування, будується на аналізі соціально-економічної системи країни і регіонів, науково-практичних розробках і попередньому досвіді.

Дослідження нормативно-правових документів та наукової літератури дозволило зробити висновок, що державне планування має забезпечувати умови для відкриття нових високотехнологічних виробництв переробних підприємств, конкуренції вітчизняних агротоваровиробників на внутрішньому і зовнішніх ринках, створення агросектору з рівноправним ринком збуту виробленої продукції і продуктів харчування в Україні, експортноорієнтованого і багатокладного національного агробізнесу з елементами концентрації, кооперації, спеціалізації, де держава повинна взяти на себе питання регулювання на внутрішньому ринку надлишку і дефіциту сільськогосподарської продукції за допомогою державних інтервенцій. Виходячи з цього, визначено основні завдання державного регулювання аграрного сектору економіки:

— розвиток сільськогосподарських і переробних виробництв;

— імпортозаміщення та забезпечення продовольчої безпеки країни;

— збереження балансу і паритету сільського господарства по відношенню до інших галузей вітчизняної економіки;

— надання державної підтримки товаровиробникам на зовнішніх і внутрішніх ринках;

— підвищення рівня зайнятості на селі.

Обов'язковою умовою ефективності функціонування механізму державного регулювання є дотримання принципів реалізації стратегічного розвитку аграрного сектору:

- дотримання загальнонаціональних інтересів;
- систематичний аналіз і контроль результативності державних заходів;
- нарощування інвестиційного та інноваційного потенціалу;
- розвиток спеціалізації, кооперації, кластеризації і концентрації виробництва;
- впровадження інноваційних технологій виробництва та переробки сільськогосподарської продукції;

— розвиток спеціалізації, кооперації, кластеризації і концентрації виробництва;

— впровадження інноваційних технологій виробництва та переробки сільськогосподарської продукції;

— нарощування експортного потенціалу галузі;
 — відповідності вимогам національних стандартів і технічних регламентів, правил СОТ та інших міждержавних угод;
 — екологізація і захист навколишнього середовища сільськогосподарського виробництва і переробних галузей.

Відмітимо, що саме досягнення стратегічних цілей, поставлених завдань і дотримання зазначених принципів дозволить вивести аграрний сектор на якісно новий етап розвитку, забезпечити соціальний розвиток села, підвищити добробут всього населення країни і досягти продовольчої безпеки країни.

Відповідно до сучасного законодавства основними напрямками державної підтримки сільського господарства в країні є: забезпечення доступності кредитних ресурсів для сільськогосподарських товаровиробників; розвиток системи страхування ризиків в сільському господарстві; розвиток племінного тваринництва; розвиток елітного насінництва; забезпечення виробництва продукції тваринництва; забезпечення закладання багаторічних насаджень і догляд за ними; забезпечення оновлення основних засобів сільськогосподарських товаровиробників; забезпечення заходів щодо підвищення родючості ґрунтів; забезпечення сталого розвитку сільських територій; надання консультаційної допомоги аграрним товаровиробникам, підготовка і перепідготовка кадрів; інформаційне забезпечення при реалізації державної аграрної політики [3].

Перераховані вище цілі, завдання та напрями державного регулювання аграрного сектора економіки базуються на вирішенні проблеми збереження та примноження ресурсного потенціалу аграрного сектора. Для цього використовується системний підхід державного регулювання який спрямований на раціональне використання наявних ресурсів. Відповідно, в сучасних умовах актуальним є виділення ресурсів в механізмі державного регулювання аграрного сектора, бо за відсутності або дефіциту ресурсів ефективне функціонування механізму державного регулювання аграрної економіки неможливо.

Відповідно до вищевикладеного та результатів дослідження теоретичних аспектів механізму державного регулювання, модель механізму державного регулювання аграрного сектора представлена на рисунку 1.

ВИСНОВКИ

У цілому можна відзначити, що в Україні на цей час здійснюється процес вдосконалення державного механізму, в тому числі в частині його фінансування вже діє механізм фінансування економічних суб'єктів виходячи з площі посівних площ на одну голову сільськогосподарських тварин і виходячи з обсягу виконаних сільськогосподарських робіт. Прийнято державні цільові програми розвитку АПК і окремих галузей аграрного сектора, що дозволяє комплексно та ефективно реалізовувати державні заходи в аграрному секторі національної економіки.

Отже, ефективний механізм державного регулювання повинен бути спрямований на збереження і розвиток земельних, матеріально-технічних, фінансових, тру-

дових та інформаційних ресурсів в аграрному секторі. Наявність цих ресурсів є головною умовою створення ефективного механізму і одночасно являються елементами державного регулювання. Основними елементами механізму державного регулювання, що забезпечують комплексний підхід вирішення цієї проблеми є: економічні, юридичні, організаційно-адміністративні, а державні заходи можуть здійснювати непрямий або прямий вплив на економічних учасників або мати стимулюючий (субсидії, дотації, преференції) або стримуючий (ліцензування, штрафи, заборони) ефект.

Література:

1. Васильєва Л.М. Удосконалення механізму державного регулювання регіональних агропромислових комплексів (міжрегіональна модель) / Л. М. Васильєва // Економіка та держава. — 2011. — № 8. — С. 102—106.
2. Гайдук В.И. Проблемы и перспективы развития предпринимательской деятельности предприятий АПК: учеб. пособие / В.И. Гайдук. — Краснодар: ВНИЭТУСХ, 2000. — 51 с.
3. Діброва А.Д. Державне регулювання сільськогосподарського виробництва: теорія, методологія, практика: монографія / А.Д. Діброва. — К.: Формат, 2008. — 488 с.
4. Корецький М.Х. Державне регулювання аграрної сфери у ринковій економіці / М.Х. Корецький. — К.: Видво УАДУ, 2002. 260 с.
5. Лузан Ю.Я. Розвиток державної підтримки аграрного сектора України в умовах членства в СОТ / Ю.Я. Лузан // Облік і фінанси АПК. — 2008. — № 3. — С. 4—10.
6. Шпичак О.М. Економічні механізми державного регулювання ринків сільськогосподарської продукції та їх проблеми / О.М. Шпичак // Економіка АПК. — 2001. № 2. — С. 150—155.

References:

1. Vasil'ieva, L.M. (2011), "Improving the mechanism of state regulation of regional agriculture (inter-regional model)", *Economy and State*, vol. 8, pp. 102—106.
 2. Hajduk, V.Y. (2000), *Problemy u perspektivy razvitya predprynimatel'skoj deiatel'nosti predprijatyj APK, Problems and prospects of business development of agricultural enterprises*, RSRIELMA, Krasnodar, Russia.
 3. Dibrova, A.D. (2008), *Derzhavne rehulivannia sil's'kohospodars'koho vyrobnytstva: teoriia, metodolohiia, praktyka*, State regulation of agricultural production: the theory, methodology, practice], Format, Kiev, Ukraine.
 4. Korets'kyj, M.Kh. (2000), *Derzhavne rehulivannia ahrarnoi sfery u rynkovij ekonomitsi*, State regulation of agrarian sector in a market economy], UADU, Kyiv, Ukraine.
 5. Luzan, Yu.Ya. (2008), "Development of the state support of the agrarian sector of Ukraine in the conditions of WTO membership", *Accounting and finance APK*, vol. 3, pp. 4—10.
 6. Shpychak, O.M. (2001), "Economic mechanisms of state regulation of agricultural markets and their problems", *Ekonomika APK*, vol. 2, pp. 150—155.
- Стаття надійшла до редакції 03.07.2016 р.*